

Position Paper

Verbeteren van vaardigheden Nederlandse taal

De leesvaardigheid van Nederlandse 15-jarigen gaat volgens PISA uitzonderlijk snel achteruit. Het is onwaarschijnlijk dat dit te wijten is aan de manier waarop PISA meet.

Op dit moment kunnen we de PISA-resultaten over leesvaardigheid niet vergelijken met hoe Nederlandse scholieren presteren op Nederlandse toetsen, zoals de eindtoets.

Om dat wél mogelijk te maken, moeten we PISA-scores op een individueel niveau kunnen koppelen aan de administratieve gegevens van het CBS.

Op verzoek van de commissie voor OCW van de Tweede Kamer neemt het Centraal Planbureau (CPB) deel aan het rondetafelgesprek 'Verbeteren van vaardigheden Nederlandse taal'. Deze publicatie bevat de inbreng van het CPB.

CPB - maart 2024

Paul Verstraten

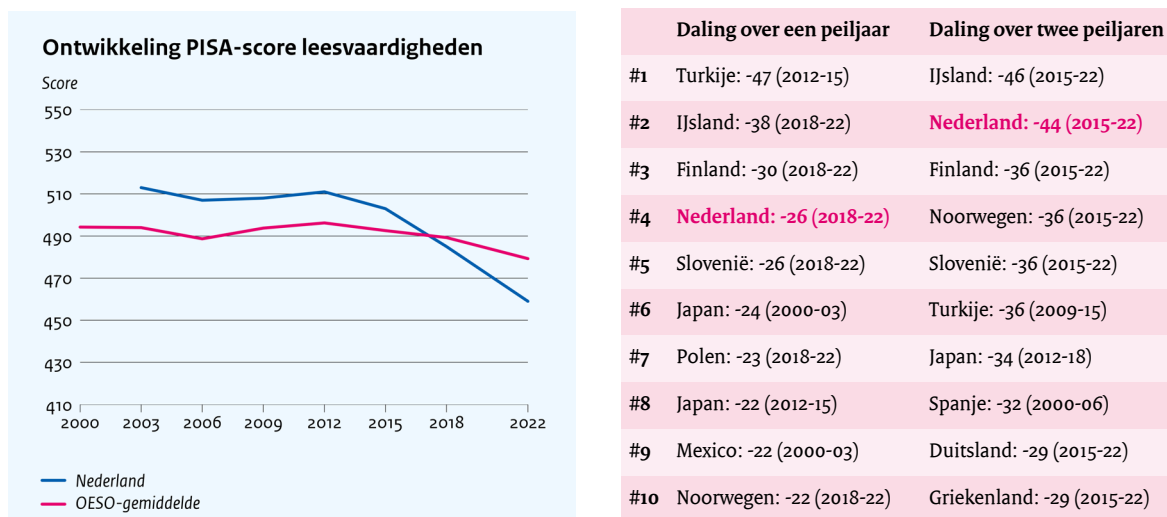
Inbreng voor het Rondetafelgesprek ‘Verbeteren van vaardigheden Nederlandse taal’.

- Peilingsonderzoek van PISA laat zien dat de leesvaardigheid van 15-jarigen sinds 2015 sterk afneemt. In vergelijking met andere landen is de afname uitzonderlijk groot.
- Hoewel het meetinstrumentarium van PISA beperkingen kent, is het onwaarschijnlijk dat de waargenomen afname te wijten is aan meetfouten.
- De resultaten van PISA kunnen om uiteenlopende redenen lastig worden vergeleken met uitkomsten van nationaal peilingsonderzoek.
- Om de PISA-resultaten te relateren aan scores op Nederlandse toetsen, is het nodig om individuele PISA-resultaten te koppelen aan de CBS microdata.

Wat zeggen de bevindingen van PISA over de resultaten van het Nederlandse onderwijs?

De leesvaardigheid van Nederlandse 15-jarigen is volgens PISA (Programme for International Student Assessment) de afgelopen tien jaar uitzonderlijk sterk afgenomen. Onderstaande figuur laat zien dat de Nederlandse score bij PISA lezen sinds 2015 – maar met name sinds 2018 – sterk daalt. Tot en met 2012 behoorde Nederland qua leesvaardigheid van 15-jarigen tot de top-10 van OESO-landen. In 2022 is Nederland afgezakt tot de 29e plek, op een ranking van 35 OESO-landen. Onderstaande tabel laat zien dat de leesvaardigheid volgens PISA uitzonderlijk sterk afneemt. De afname in het laatste peiljaar is de op drie na grootste ooit gemeten onder OESO-landen. De afname tussen 2015 en 2022 is zelfs de op een na grootste. Als we dieper in de cijfers duiken, zien we dat de verslechtering in de leesvaardigheid zich voordoet bij alle onderwijstypes, maar met name op het vmbo.¹ Verder valt op dat tussen 2018 en 2022 de leesvaardigheid in veel landen verslechterde, wat deels een corona-effect is. In Nederland was de afname wel aanzienlijk groter dan de gemiddelde afname in OESO-landen.

Ontwikkeling PISA-score leesvaardigheid (links) en historisch overzicht grootste afnames in leesvaardigheid (rechts)

Bron: eigen berekeningen op basis van PISA-cijfers. Noot: de tabel toont de top-10 grootste negatieve mutaties van OESO-landen over één peiljaar (in totaal 225 mutaties) en over twee peiljaren (in totaal 192 mutaties).

Ondanks dat PISA gebruik maakt van *state-of-the-art* meetinstrumenten, blijkt uit onderzoek van het CPB dat PISA-scores lastig vergeleken kunnen worden.² Veranderingen in de afnamemodus, zoals de

¹ Meelissen, M., Maassen, N., Gubbels, J., Van Langen, A., Valk, J., Dood, C., Derks, I., In 't Zandt, M., & Wolbers, M. (2023). *Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht*. Universiteit Twente. ([link](#))

² Verstraten, P., Lemmens, A., & Non, M. (2022). *Een blik op de Nederlandse positie in internationale onderwijsrankings*. Centraal Planbureau. ([link](#))

overstap van papieren naar digitale toetsing, pakken voor sommige landen bijvoorbeeld gunstiger uit dan voor andere. Dit maakt de vergelijking van scores over een tijdsbestek van een aantal jaren lastiger. PISA maakt wel gebruik van statistische methoden om te corrigeren voor verschillen in de afnamemodus, maar slaagt hier niet altijd volledig in. Bovendien voert PISA regelmatig verbeteringen door in de statistische methoden. Dergelijke aanpassingen komen de betrouwbaarheid van de cijfers in de nieuwe peiljaren ten goede, maar maken een vergelijking met eerdere peiljaren lastiger. Verder constateren we dat PISA regelmatig het toetsingskader herzielt. Zo is door de jaren heen veranderd wat 'goed kunnen lezen' inhoudt. Dit heeft voordelen, maar bemoeilijkt ook het vergelijken van uitkomsten met die van eerdere jaren.

Het is onwaarschijnlijk dat de sterke afname van de leesvaardigheid volledig kan worden toegeschreven aan onvolkomenheden in het meetinstrumentarium. Er zijn zowel studies die erop duiden dat PISA de prestaties van Nederland onderschat, als studies die wijzen op een overschatting. Zo heeft PISA bijvoorbeeld in 2018 het toetsingskader voor lezen aangepast. Hierdoor wordt meer nadruk gelegd op reflecteren en evalueren, wat toentertijd samenviel met een verslechtering van de Nederlandse prestaties op dit onderdeel. Deze verslechterde prestatie kreeg door de focusverschuiving dus een groter gewicht. Tegelijkertijd blijkt uit onderzoek dat internationale verschillen in motivatie en testuithoudingsvermogen juist een positieve invloed hebben gehad op de prestaties van Nederland. Uit de literatuur blijkt bovendien dat onvolkomenheden in het meetinstrumentarium een effect kunnen hebben dat vaak tussen de nul en tien punten ligt. Daarnaast constateren we dat PISA recentelijk geen grote methodologische wijzigingen heeft doorgevoerd. Dit maakt het onwaarschijnlijk dat de daling van 44 punten tussen 2015 en 2022 volledig kan worden toegeschreven aan meetfouten.

Hoe verhouden de inhoud en werkwijze van PISA zich tot hoe en wat in Nederland wordt gemeten? De uitkomsten van PISA laten zich lastig vergelijken met metingen die in Nederland worden uitgevoerd.

Aangezien PISA kijkt naar de leesvaardigheid van 15-jarigen, vormen de resultaten van het centraal eindexamen Nederlands vermoedelijk het meest relevante vergelijkingsmateriaal. Die vergelijking kent echter ook grote beperkingen. Het curriculum dat wordt getoetst bij het centraal eindexamen verschilt namelijk sterk van dat bij PISA.³ Zo focust PISA lezen op het gebruik van teksten in het maatschappelijke verkeer en voor het behalen van persoonlijke doelen, terwijl de eindexamenprogramma's vooral gaan over abstracte tekstanalyse en tekstbeshouwingen. Daar komt nog bij dat eindexamens verschillen per schooltype, terwijl PISA geen onderscheid maakt tussen schooltypes. Tot slot speelt ook het verschil tussen *high stake*- en *low stake*-toetsing. Het eindexamen is belangrijk voor de schoolloopbaan van een leerling, terwijl de PISA-score geen gevolgen heeft. Leerlingen doen beter hun best voor *high stake*-toetsen dan voor toetsen waarvan weinig afhangt.

Hoe kunnen we de vaardigheden van de Nederlandse scholieren op het gebied van de Nederlandse taal goed in beeld brengen?

PISA kan aan betrouwbaarheid winnen als de deelname van scholen minder vrijblijvend wordt en als de resultaten kunnen worden gekoppeld aan de microdata van het CBS. Eén van de aspecten die het voor PISA lastig maakt om de leesvaardigheid goed te monitoren, is het lage responspercentage van Nederlandse scholen. In 2022 deed slechts 66% van de initieel aangeschreven scholen in Nederland mee aan PISA en in 2018 was dit zelfs nog lager (61%), terwijl PISA streeft naar een deelname van 85%.⁴ In veel andere landen is het responspercentage hoger dan 90%. De steekproef van Nederland is hierdoor mogelijk minder representatief dan die van andere landen. Het kan helpen als scholen meer worden aangespoord om aan PISA deel te nemen. De steekproef kan ook beter worden onderzocht als de resultaten van PISA op leerlingniveau kunnen worden gekoppeld aan de microdata van het CBS.

³ Van der Molen, P., Schouwstra, S., Feskens, R., & Van Onna, M. (2019). *Vaardigheidsontwikkelingen volgens PISA en examens*. Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling. ([link](#))

⁴ Tabel I.A2.6 in OESO (2019, 2023). *Annex A2 The PISA target population, the PISA samples and the definition of schools*. OESO. ([link](#)) ([link](#))